

MACHT EN ONMACHT VAN DE EUROPESE GEMEENSCHAPPEN

REDE

UITGESPROKEN BIJ DE AANVAARDING
VAN HET AMBT VAN BIJZONDER HOGLERAAR
IN DE INTERNATIONALE BETREKKINGEN EN ONTWIKKELINGEN
AAN DE LANDBOUWHOGESCHOOL TE WAGENINGEN
OP 30 OKTOBER 1969

DOOR

DRS. H. C. POSTHUMUS MEYJES

KLUWER - DEVENTER

'We are to consider, what Rights we passe away, when we make a Common-wealth; or (which is all one), what Liberty we deny our selves, by owning all the Actions (without exception) of the Man, or Assembly we make our Sovereign. For in the act of our Submission, consisteth both our Obligation, and our Liberty; which must therefore be inferred by arguments taken from thence; there being no Obligation on any man, which ariseth not from some Act of his own; for all men equally, are by Nature Free.'

Thomas Hobbes, *Leviathan*, chap. 21.

'Our feeling of change is based on our witnessing the decay of the old, rather than on any concrete fears or hopes about the emergence of the new. Indeed, it sometimes seems as if a collective failure of imagination were at play, preventing us from seeing both how the present order could continue and by what it could be replaced.'

Pierre Hassner, *Change and Security in Europe, part I: The Background*, p. 1 (The Institute for Strategic Studies, London, 1968).

Mijne Heren Curatoren en Bestuursleden van de Stichting Landbouwhogeschoolfonds,

Mijne Heren Leden van het Bestuur der Landbouwhogeschool,

Dames en Heren Hoogleraren, Lectoren, Docenten en Leden van de Wetenschappelijke en Administratieve Staf,

*Dames en Heren Studenten, en voorts gij allen, die mij de eer aan-
doet van uw aanwezigheid,*

Zeer geachte toehoorders,

Stanley Hoffmann heeft zijn nieuwste boek over de buitenlandse politiek van de Verenigde Staten de titel meegegeven: 'Gulliver's Troubles'.¹ Daaraan indachtig, zou men in de verleiding kunnen komen om een beschouwing over de Europese Gemeenschappen te betitelen als 'de muizenissen van een lilliputter'. Want de Gemeenschap moge dan al, in de ogen van sommige harer trouwste dienaren 'een economische grootmacht zijn, die niet vraagt maar dicteert',² de werkelijkheid gebiedt vast te stellen, dat zij in de verhouding tot de haar samenstellende Lid-Staten een belangrijke, maar toch duidelijk beperkte plaats inneemt en in de verhouding tot de overige wereld nog slechts op enkele randgebieden van zich kan doen spreken. De machtsstructuur van de Gemeenschappen is vooralsnog te bescheiden van opzet en te gebrekkig van uitvoering om op een grotere plaats aanspraak te kunnen maken.

Dit te constateren houdt geen kritiek in. De betekenis van de Europese Gemeenschappen is immers vooral gelegen in haar potentie, in de belofte die zij inhouden van een wezenlijke verandering van het internationale milieu, waarin een land als het onze zich beweegt. In tegenstelling tot vele andere organisaties waarvan Nederland deel uitmaakt, en die gericht zijn op de beïnvloeding van een bepaald aspect van de internationale samenleving, hebben de Europese Gemeenschappen, en in het bijzonder de EEG, de mogelijkheid in zich

1. Stanley Hoffmann, *Gulliver's Troubles, or the Setting of American Foreign Policy*, (New York, 1968).

2. Uitspraak van een ambtenaar van de Europese Commissie.

— ja, zij zijn daartoe geschapen — om die samenleving zelf grondig en in een min of meer duidelijk aangegeven richting te wijzigen. Zij zijn immers de pre-figuratie van een verenigd Europa. En hoewel de term 'verenigd Europa' nog ruimte laat voor vele interpretaties, is het zonneklaar dat een verwezenlijking van dit doel ons land in een fundamenteel andere positie zou brengen dan waarin het zich thans bevindt.

Hoe zeer het ook waar moge zijn, dat ook thans ons denken en handelen in belangrijke mate wordt bepaald door een internationaal milieu waarop wij slechts beperkte invloed kunnen uitoefenen, er blijft een wezenlijk verschil bestaan tussen de situatie waarin men zich meester kan achten van een eigen lot, hoe beperkt ook, en die waarin men dit lot ingewisseld heeft voor een aandeel in een grotere lotsgemeenschap. Het is op het totstandbrengen van deze ingrijpende verandering dat de Europese eenwording is gericht.

Natuurlijk, deze uiterste consequenties liggen nog in een ver verschiet. Er is nog tijd gelaten — hoeveel, is een kwestie van politieke en economische smaak — om het verschil tussen het eigene en het andere te doen vervagen en om door een verschuiving van loyaliteiten dat solidariteitsbesef te doen groeien, waarzonder een staatkundige eenheid, en dus ook een Europese bondstaat of statenbond, onbestaanbaar is. Dit is een langzaam en ingewikkeld proces dat zich, als het goed is, zowel op het economische, het sociale, als op het politieke en psychologische vlak dient te voltrekken. Terugziende op de periode na de Tweede Wereldoorlog kan men zeker constateren, dat deze ontwikkeling een eindweegs is voortgeschreden, met name op het economische vlak, en van die ontwikkeling zijn de Europese Gemeenschappen de meest opvallende manifestatie. Maar zij zijn meer. Zij zijn niet alleen het voortbrengsel van een bepaalde mate van saamhorigheid, die op het ogenblik van haar conceptie bestond, zij zijn ook zelf een middel, een mechanisme dat die saamhorigheid bevordert.

De Gemeenschappen worden geacht een autonome impuls te bevatten, die door de dynamiek van haar inwendige processen de Lid-Staten en de volkeren steeds dichter bijeen drijft. Door het bespelen van dit communautaire instrument, zelf de belichaming van een zekere graad van eenheid, worden de landen meer één dan zij voordien waren. Samengaan op één gebied leidt onherroepelijk tot samengaan op andere gebieden. Dit samengaan veroorzaakt een steeds toenemende

versmelting van belangen, van doeleinden, van gezichtpunten, van gezagscentra en, als sluitstuk, van loyaliteiten. Aldus, bewegend van het kleine naar het grote, is tenslotte 'the sky the limit', waarbij voor het onderhavige geval de hemel gelijk ware te stellen aan de Verenigde Staten van Europa.

In deze gang van zaken hebben vele waarnemers de meest oorspronkelijke en meestbelovende eigenschap van de Europese Gemeenschappen willen ontdekken. De benadering van het vraagstuk van de regionale eenwording via economische deelgebieden heeft in de literatuur bekendheid verworven onder de naam 'functionele integratie', terwijl de geschetste dynamiek veelal met de term 'spill-over'-proces is aangeduid. Het is zeker niet moeilijk, om in de praktijk van de Gemeenschappen de symptomen aan te wijzen, die de werking van een dergelijk proces zouden kunnen illustreren.

Het is echter niet mijn voornemen om deze theorie van de immer om zich heen grijpende, onweerstaanbare integratie, die voortschrijdt langs een continuüm dat zich uitstrekt van economische samenwerking tot politieke federatie, hier aan een nader onderzoek te onderwerpen. De wrede praktijk van elf jaren gaullistische Europa-politiek en — wat meer is — de analyse van meer sceptisch gestemde vakgenoten¹ hebben deze theorie reeds te zeer aangetast dan dat ik ook het mijne aan haar ondergraving zou willen bijdragen (hoewel ik in een later deel van mijn rede nog wel op het 'spill-over'-proces moet terugkomen). Liever zal ik mijn aandacht wijden aan enkele andere aspecten van de innerlijke dynamiek der Gemeenschappen, zulks wederom in het besef dat de kracht en de richting van deze dynamiek in belangrijke mate bepalend kunnen zijn voor het internationale milieu, waarin ons land zich in de komende decennia zal bevinden.

Ik wil daarbij uitgaan van de stelling dat de meest wezenlijke en meest doorslaggevende factor voor de ontwikkeling van de Gemeenschappen te vinden is in haar verhouding tot de nationale staten. Nieuwkomers als zij zijn op het internationale toneel, moeten de Gemeenschappen haar rol en haar betekenis bovenal markeren door datgene wat hen onderscheidt van de Lid-Statens die haar samenstellen. De Gemeenschappen hebben ongetwijfeld ook andere belangrijke

1. Men zie vooral: Roger D. Hansen, 'Regional Integration, Reflections on a Decade of Theoretical Efforts', in *World Politics*, vol. XXI no. 2, jan. 1969. Daar vindt men tevens een verwijzing naar de bovengenoemde integratie-literatuur.

raakvlakken, bijvoorbeeld met belangengroeperingen of met de parlementaire meningsvorming, maar die met de Lid-Staten is voor haar bestaan het meest kritiek. Op die scheidslijn is de hartslag van de integratie het duidelijkst hoorbaar. Bovendien moet men vaststellen, dat de Gemeenschappen in haar werkzaamheid niet voorstelbaar zijn zonder de Lid-Staten, die tegelijkertijd het voornaamste object zijn van van haar streven en, in de overgrote meerderheid der gevallen, de gezagsbron die dat streven mogelijk maakt. Immers, bij hun huidige opzet, blijven de Gemeenschappen voor de belangrijke handelingen afhankelijk van de instemming en medewerking van de nationale regeringen, of althans van de meerderheid onder hen. Indien de Europese Commissie, zoals men gaarne stelt, de motor van de integratie is, dan zijn het toch de Lid-Staten waar de brandstof moet worden verkregen.

Voor een goed begrip van het proces van de Europese eenwording is derhalve een onderzoek van de verhouding tussen Lid-Staten en Gemeenschappen essentieel. Indien er een ingebouwde dynamiek aanwezig is, dan moet hij dáár worden gevonden.

Maar alvorens ons hierin nader te verdiepen is het nuttig een ogenblik stil te staan bij de vraag van welke aard het internationale gedrag van een nationale staat in het algemeen is. De klassieke opvatting dienaangaande ziet de nationale staten, grote en kleine, zich bewegen in een wrede, angstaanjagende jungle, waar elk slechts op eigen voordeel uit is en het recht van de sterkste vrijwel steeds de doorslag geeft. Bescherming en bevordering van het eigenbelang en behoud van de middelen daartoe, d.w.z. van de nationale soevereiniteit, zijn in die situatie dan ook eerste vereisten.

Angst, ambitie, wantrouwen, hebzucht, geldingsdrang en overheersing zijn kenmerkend voor zulk een situatie, waarin elk land bij een volledige verwezenlijking van zijn doeleinden de omringende landen aanmerkelijke schade zou kunnen toebrengen. Veiligheid, zekerheid, invloed en het opbouwen van al of niet precaire evenwichtstoestanden zijn onder die omstandigheden de doelstellingen van het buitenlands beleid. De internationale situatie is, in deze klassieke opvatting, te vergelijken met de natuurstaat van de mens, wiens leven volgens Thomas Hobbes in het befaamde dertiende hoofdstuk van zijn 'Leviathan' gekenschetst moet worden als 'solitary, poor, nasty, brutish and short'.

Het valt niet te ontkennen, dat de internationale geschiedenis van

de bloedige eeuw, wier kinderen wij zijn, een overvloedige hoeveelheid voorbeelden levert om deze zienswijze te staven. Alleen zou men, gezien de taaiheid van de nationale staat, geneigd zijn het woord 'short' uit Hobbes' opsomming weg te laten.

Geen beschouwing over 'de internationale betrekkingen en ontwikkelingen' kan aan deze fundamentele omstandigheid voorbijgaan. Maar men zou toch niet tot een juist begrip van de internationale politiek komen, indien men zich de ruimte waardoor de nationale staten zich bewegen en in welke donkere hoeken ongetelde gevaren loeren, zou voorstellen als een vacuüm. Integendeel, men kan deze internationale ruimte het beste zien als zijnde gevuld met een grote verscheidenheid en hoeveelheid van objecten: feiten, afspraken, regels, mechanismen, invloedssferen, ideologieën — kortom, een gestructureerde omgeving die de onzekerheid en onvoorspelbaarheid van het onbekende doet afnemen en die aanknopingspunten biedt voor een rustige bevordering der belangen.

De internationale politiek is dan ook vooral te begrijpen als een onafgebroken poging van nationale staten om deze omgeving, deze context, verder aan te vullen, te vormen en te wijzigen. Milieubeïnvloeding, of beter gezegd: context-vorming is dan ook een wezenlijk aspect van de buitenlands-politieke activiteit van de staten. Zij kan de vorm aannemen van het brute opwerpen van 'faits accomplis' of van de genadeloze intimidering van zwakkere buurstaten; zij kan echter ook bestaan uit het totstandbrengen van systemen van regels, afspraken en besluitvormingsmechanismen, die het daarop volgend gedrag van staten volgens andere lijnen laten verlopen. De vorming van nieuwe contexten kan geschieden ad hoc en unilateraal, of blijvend, systematisch en multilateraal. Van het laatste zijn de Europese Gemeenschappen een opmerkelijk voorbeeld. Hier wordt door een aantal Europese staten een poging ondernomen om de onmiddellijke context waarin zij zich bewegen, blijvend en ingrijpend te veranderen, met althans een impliciete bereidheid om de gevolgen van die verandering, waarvan slechts een beperkt gedeelte voorzienbaar is, te ondergaan en bij voortdurend uit te lokken. Idealiter zou deze context-vorming, zoals ik ook reeds in het begin van mijn rede aanduidde, zover kunnen gaan, dat wat nu context is op den duur centrum zou kunnen worden en wat nu centrum is dan beter zou kunnen worden beschouwd als de omgeving van een nieuw krachtenveld. Maar aan deze ommekeer der verhoudingen zijn wij nog niet toe.

Keren wij thans van dit zijpad terug naar ons eigenlijke onderwerp: de verhouding tussen Lid-Staten en Gemeenschap.

Allereerst moet dan opgemerkt worden, dat op dit terrein een traditionele beschouwingwijze bestaat, die deze verhouding tracht te vatten in termen van overdracht van soevereiniteit of overdracht van bevoegdheden. Men volstaat er dan mee te constateren, dat op bepaalde gebieden de Lid-Staten beslissingsbevoegdheden hebben overgedragen aan de Gemeenschap, waarbij dan de omvang en volledigheid van die overdracht de mate van succes van de Europese integratie aangeven. Lindberg heeft zelfs getracht een index van bevoegdheidsoverdracht te construeren, waarop men 'the extent of the political community' zou kunnen aflezen.¹ De beschouwingwijze die zich hierop concentreert, heeft het nadeel dat zij statisch en formalistisch is. Zij gaat er van uit dat overdracht van bevoegdheden een absolute, eenmalige en niet-omkeerbare handeling is. Zij doet het voorkomen alsof zulk een overdracht een uitschakeling van de nationale Lid-Staat met zich meebrengt, en ziet over het hoofd dat het doel van de overdracht juist de inschakeling van de Lid-Staat is, doch in een andere context.²

De traditionele beschouwingwijze is ook onjuist omdat zij een te statisch, simplistisch beeld geeft van de materie, die voor overdracht in aanmerking komt. Zij verwaarloost het feit, dat deze materie voortdurend in beweging is en dat dientengevolge de betekenis van een eenmaal verrichte overdracht ook niet onveranderlijk is.³

Het is hier niet de plaats om dieper op deze materie in te gaan en te trachten de vraag te beantwoorden hoe groot, na twaalf jaren, de netto-stroom van overdracht van bevoegdheden is en welke inhoud hij precies heeft. Het was slechts mijn bedoeling, als inleiding tot het vervolg van mijn betoog, erop te wijzen hoezeer men zich moet

1. Leon N. Lindberg, 'The European Community as a Political System: Notes towards the Construction of a Model', in *Journal of Common Market Studies*, vol. V, no. 4, juni 1967.

2. Men dient ook niet teleurgesteld of verbaasd te zijn de Lid-Staten in de nieuwe, communautaire context weer te zien verschijnen, zoals Brinkhorst is, die met kennelijk afgrijzen vaststelt, dat 'het indringen van de staten in het besluitvormingsproces (van de Gemeenschappen) op talloze wijzen en niveaus zichtbaar is.' Prof. mr. L. J. Brinkhorst, *Europees Recht als Rechtswerkelijkheid*, [Deventer 1968], p. 7). Zonder dit indringen zou de politiek in de nieuwe, communautaire context niet tot stand komen, of zou althans niet uitvoerbaar zijn.

3. Men vergelijk ook Prof. dr. C. J. Oort, 'Beyond the Common Market or the Mouse that Roared', in *Common Market*, vol. 9, no. 4, april 1969.

hoeden voor het trekken van conclusies uit de buitenkant der verschijnselen en hoe noodzakelijk het is de achterliggende machtsverhoudingen onder ogen te zien.

Tot welke opmerkelijke uitspraken men kan komen indien men zulks niet doet, toont Haas, toch waarlijk niet de eerste de beste, wanneer hij in 1967 een overzicht van de activiteiten van de EEG samenvat met de opmerking: 'These activities come close to voiding the power of the national state in all realms other than defence, education and foreign policy'.¹ In al die hoofdsteden van de Zes waar, voorzover mij bekend, 'the power of the national state', hetzij in zijn nationale hetzij in zijn internationale context en met alle beperkingen waaraan hij in het ene en in het andere geval onderhevig is, nog dagelijks en op een breed front wordt uitgeoefend, zou men toch wel vreemd opkijken wanneer deze uitspraak plotseling waarheid zou worden.

Bezien wij tegen deze achtergrond en met terzijdestelling van het begrip 'overdracht van bevoegdheden', de verhouding tussen de nationale staten en de Europese Gemeenschappen, dan kunnen wij de zich op dat vlak voordoende verschijnselen onderscheiden in drie categorieën, of liever gezegd wij kunnen hen waarnemen in drie verschillende dimensies, elk met hun eigen karakteristieken.

De *eerste dimensie* kan benaderd worden door het stellen van de vraag of een bepaalde handeling, een bepaalde interactie van communautaire en nationale handelingen, leidt tot vernauwing dan wel tot verwijding van de betreffende internationale context. Is er sprake van de vorming van nieuwe context, c.q. wordt een bestaande context stringenter, nauwer, dwingender gemaakt? Of is de handeling gericht op verwijding en verslapping van de context, wellicht zelfs op vernietiging daarvan?

Het is duidelijk, dat de oprichting en werking van de Europese Gemeenschappen in het algemeen sterk context-vernauwend zijn. De voornaamste resultaten, waarvan men bijvoorbeeld kan noemen: de instelling van een gemeenschappelijk douanetarief, de communautaire financiering van het landbouwbeleid, de verordening betreffende het vrije verkeer van werknemers, zijn nieuwe context-vormingen in optima forma. Vrijwel ieder voorstel van enig belang van de Europese Commissie is een voorstel tot schepping van nieuwe inter-

1. Ernst B. Haas, 'The Uniting of Europe and the Uniting of Latin America', in *Journal of Common Market Studies*, vol. V, no. 4, juni 1967

nationale context of tot versteviging van bestaande contexten. Doch ook het omgekeerde komt voor. Het beruchte 'agreement to disagree' inzake het gebruik van meerderheidsbeslissingen in de Raad van Ministers, bekend onder de naam 'akkoord van Luxemburg', komt in feite neer op een verwijding van een bestaande context. Hetzelfde kan gezegd worden van de gedachte om, in tegenstelling tot de oorspronkelijke opzet van Euratom, de ontwikkeling van de nucleaire samenwerking niet meer strikt communautair, maar slechts 'à la carte' te laten geschieden, waarbij elk land dus slechts deelneemt aan acties van zijn keuze. Ook de vrijheid die sommige Lid-Staten voor zich wensen te bedingen op het terrein van de handelspolitiek jegens de Oosteuropese landen en de Sovjet-Unie kan in dit licht worden gezien. De eerste dimensie der gebeurtenissen kan derhalve worden waargenomen langs de as: context-vernauwing — context-verwijding.

Voor de *tweede dimensie* is de vraag bepalend of een handeling zijn oorsprong en doel al of niet vindt binnen de betreffende context. In het bevestigende geval is de aanleiding, het motief of het beoogde doel van een handeling opgesloten in het geschapen systeem en vervult daarin een functionele rol. In het ontkennende geval zijn aanleiding, motief en doelstelling daarbuiten gelegen en is het systeem, de context, niet meer dan middel of object. De verschijnselen zijn in dit opzicht derhalve te onderscheiden in endogeen of exogeen. Voorbeelden van endogeen-bepaalde acties zijn te vinden in de grote massa van handelingen tot uitvoering van de Europese Verdragen; in een veelheid der gevallen laat men zich immers, althans in hoofdzaak, leiden door overwegingen ontleend aan de Verdragen en de daarop berustende wetgeving zelf. Ook, om een ander voorbeeld te nemen, het Nederlands streven naar een institutionele versterking van het Europese Parlement is, in hoofdzaak, endogeen-bepaald. En indien wij pleiten voor een liberaal invoerbeleid of voor een efficiënte toepassing van de steun die de EEG verleent aan haar Afrikaanse associatiepartners, dan zijn dat evenzeer endogeen-bepaalde handelingen.

Een fraai voorbeeld van een exogeen-bepaalde stellingname kan men aantreffen in de omstandigheid dat een bepaalde Lid-Staat zijn medewerking aan de totstandkoming van een handelsverdrag van de EEG met Zuid-Slavië afhankelijk schijnt te willen stellen van de bereidheid van Zuid-Slavië om over te gaan tot aanschaf van het systeem

van kleurentelevisie afkomstig uit eerstgenoemde Lid-Staat. En voorzover Nederland zich bij de bepaling van de hoogte van het buiten-tarief voor palmolie in het bijzonder liet leiden door overwegingen betreffende de bilaterale Nederlands-Indonesische verhouding, is ook daar sprake van een exogeen-bepaald beleid. Overwegingen van buitenlands-politieke aard kunnen in vele gevallen de hier vermelde exogene factoren opleveren; met binnenlands-politieke verschijnselen kan dit echter evenzeer het geval zijn. De voorbeelden zijn legio.

De *derde dimensie*, die ik zou willen onderscheiden, heeft meer rechtstreeks betrekking op de verhouding tussen en de wederzijdse beïnvloeding van de staten en de door hen opgeroepen internationale context. Die context is tenslotte tot stand gebracht om het gedrag en de structuur van de nationale staten te beïnvloeden en in bepaalde banen te leiden. De nationale staten zullen op deze zelf-gewilde impulsen echter niet passief, doch eerder actief reageren, langs een scala die kan variëren van aanmoedigend en absorberend tot afstotend en ontwijkend. Voorbeelden van absorberende handelingen zijn de vele aanpassingen in de nationale wetgevende en administratieve praktijk, waartoe de communautaire besluitvorming noopt; ook de reacties van de publieke opinie op integratie-gebeurtenissen vallen in deze categorie.

Tegenover de aanmoedigende en absorberende reacties en activiteiten kan men ook gevallen stellen van Lid-Staten, die een communautaire beïnvloeding trachten te ontgaan, hetzij door haar reeds in de knop te breken hetzij door zich aan de uitvoering der voorgeschreven handelingen te onttrekken. Zulke afstotende reacties kunnen door verschillende of zelfs alle Lid-Staten worden gedeeld,¹ of zij kunnen afkomstig zijn van een enkele Lid-Staat. Franse pogingen om zich te onttrekken aan de aanpassing van nationale monopolies van commerciële aard — het aardoliemonopolie bijv. — zijn daar een voorbeeld van. Zo men nog een voorbeeld wil, kan men denken aan de weigering van de Nederlandse Regering, met een beroep op het zg. 'Marokko Protocol'², de invoer van suiker uit het geassocieerde

1. Men denke bijv. aan de wijze waarop de voorgeschreven communautaire discipline in de landbouwsector werd doorbroken naar aanleiding van de pariteitswijzingen van de Franse frank en de Duitse mark.

2. Protocol betreffende goederen van oorsprong en van herkomst uit bepaalde landen, onderworpen aan een bijzondere regeling bij invoer in een van de Lid-Staten, gehecht aan het EEG-Verdrag.

Suriname te onderwerpen aan het stelsel van variable invoerheffingen.

Het is evident, dat deze onderscheidingen zich richten op bepaalde aspecten van handelingen en niet op de handelingen als zodanig. Vele interacties op het vlak waar Lid-Staten en Gemeenschap elkaar ontmoeten, zullen zich langs alle drie dimensies bewegen en daar de kenmerken van dragen. Indien bijv. een Lid-Staat na lange aarzeling instemt met de invoering van het communautaire stelsel van de belasting op toegevoegde waarde, dan is dat duidelijk een contextvormende handeling die de nationale beslissingsvrijheid voorgoed in andere banen leidt. Maar als die Lid-Staat tot deze aanvaarding voornamelijk bewogen wordt door de overweging dat het nieuwe stelsel een uit nationaal budgetair oogpunt noodzakelijke vergroting van belastingopbrengsten mogelijk helpt maken, dan is deze aanvaarding tegelijkertijd exogeen-bepaald. Tenslotte kan de opname — of het uitstel daarvan — van de communautaire richtlijn in het nationaal-economische bestel en de reactie van de publieke opinie ruimte laten voor absorberende, naast afwijkende of zelfs afwijzende handelingen. Bij de meeste handelingen zullen alle drie dimensies te onderscheiden zijn; bij vele zal de betekenis van een ervan domineren. Waar het echter om gaat is, dat zich langs elke dimensie verschillende processen voltrekken en dat de dynamiek der integratie langs die lijnen ongelijke krachten ontwikkelt. Aan het onderzoek van deze processen willen wij ons thans wijden.

Allereerst dan het vraagstuk van de context-vernauwende tegenover de context-verwijdende handelingen. In vele opzichten is dit vraagstuk van doorslaggevende betekenis voor de ontwikkeling van de Europese Gemeenschappen. Zonder de voortdurende schepping van nieuwe contexten is de Europese eenwording immers niet mogelijk.

Nu is het bekend dat er in de Verdragen een mechanisme is ingebouwd, een institutionele factor, die een steeds voortgaande contextvorming poogt te verzekeren. Dit dynamische element, reeds vele malen uitvoerig beschreven, is te vinden in de omstandigheid dat de beslissingen in de Gemeenschap in handen zijn gelegd van een tweespan: Raad van Ministers — Europese Commissie, waarbij de laatste, die per definitie de contextvorming zal bevorderen, door verschillende ingrepen wordt bevoordeeld. Men denke aan haar uitsluitend recht van initiatief en aan de onmogelijkheid voor de

Raad om anders dan met unanimitéit van haar voorstellen af te wijken. Door haar positie van politieke onafhankelijkheid en door de centrale plaats die zij bij de informatiewerking en de gedachtenvorming inneemt kan de Commissie inderdaad de 'motor van de integratie' zijn, die ik reeds noemde. Aldus is zij in staat menige weerstand en traagheid te overwinnen en kan zij de Raad tot handelingen brengen, die zonder haar voortdurend drijven niet, of later, of slechts in verzwakte vorm tot stand zouden zijn gekomen. Op deze institutionele impuls hebben velen die het Europese ideaal een goed hart toedragen, hun hoop gevestigd en niet tevergeefs. Het mechanisme is te goed bekend om er hier dieper op in te gaan.

Van een tweede factor, in dezelfde richting werkzaam, kan het laatste al evenzeer gezegd worden. Het betreft hier het reeds genoemde 'spill-over'-proces, dat berust op de sterke samenhang van de sociaal-economische verschijnselen, die bij het integratieproces betrokken worden, en op de politieke implicaties die deze verschijnselen in onze maatschappij hebben. Ook hier treft men een mechanisme aan, dat dwingt in de richting van verdere context-vorming. Het is een proces dat in een bepaalde Amerikaanse literatuur over de integratie veelal als een dominerende factor wordt aangezien, doch dat ik eerder beschouw als één uit een veelheid van verschijnselen.

Een derde factor die de context-vorming in de hand werkt kan men ontwaren in de natuurlijke ongelijkheid van de Lid-Staten. Tengevolge van die ongelijkheid zal het integratie-milieu en de noodzakelijkheid en wenselijkheid van verdere context-vorming verschillend worden beoordeeld. Door bij de uitoefening van haar initiatiefrecht behendig gebruik te maken van deze verschillen kan de Europese Commissie de belangen en de invloed van een of meer Lid-Staten mobiliseren ten behoeve van nieuwe context-vorming en aldus de basis leggen voor een onderhandelingssituatie in de Raad, waaruit beslissingen te voorschijn kunnen komen. Het belang dat sommige Lid-Staten bij een bepaalde context-vernauwing hebben, zal hen immers bereid doen zijn daarvoor offers te brengen, wellicht zelfs buiten het strikt communautaire vlak. Op deze wijze kan de 'masse de manoeuvre' van de integratie worden vergroot en haar tempo door de inschakeling van nationale energieën worden verhoogd.

Zo onderscheiden wij dus langs deze eerste dimensie drie factoren,

de institutionele factor, de 'spill-over'-factor en de ongelijkheidsfactor, die drijven naar verdere context-vorming. Maar werken zij onbelemmerd en wellicht met eenparig versnelde beweging? De vraag stellen is haar beantwoorden. Het perpetuum mobile is ook in de internationale politiek nog niet uitgevonden. Er bestaat geen twijfel aan dat er ook krachten zijn die in tegenovergestelde richting werken, of die althans de genoemde impulsen aan slijtage en verzwakking onderwerpen.

Wellicht is de institutionele factor op zichzelf en bij een getrouwe verdragsuitvoering niet aan slijtage onderhevig. Zij zou, op het eerste gezicht, met onverminderde kracht werkzaam kunnen blijven. Toch is ook hier van verzwakking sprake, in zoverre als de Europese Commissie haar kracht moet ontlenen aan een Verdrag, dat zelf duidelijke verouderingsverschijnselen begint te vertonen. Dit komt vooral tot uiting in de omschrijving van het arbeidsterrein van de integratie, dat veel minder nauwkeurig dan twaalf jaar geleden gecentreerd is op het zwaartepunt van de economische politiek van de Lid-Staten; met name het zich sterk ontwikkelende economische structuurbeleid blijkt door de Europese Verdragen niet of slechts op onvolkomen wijze gedekt te worden. Op dit in belang toenemend terrein vindt de Europese Commissie, en daarmee het gehele communautaire besluitvormingsmechanisme, in veel mindere mate vaste grond onder de voeten dan op andere gebieden het geval pleegt te zijn. Een verzwakking van de context-vormende impuls is daarvan het gevolg.

Ook het 'spill-over'-proces is aan kennelijke slijtage onderhevig, en wel om verschillende redenen. De voornaamste daarvan is gelegen in de ongelijksoortigheid van de sociaal-economische verschijnselen, die bij de integratie betrokken zijn. De theorie van de immer om zich heen grijpende integratie, waarbij de ene sector onherroepelijk de andere meesleurt, veronderstelt immers dat deze sectoren alle van ongeveer vergelijkbaar economisch en politiek gewicht zijn en dat zij een reeks vormen waarlangs men zich zonder sprongen kan voortbewegen. Dit is echter geenszins het geval. Want weliswaar hangen de verschillende economische sectoren nauw samen, maar uit een oogpunt van nationale belangenbehartiging kunnen er tussen hen zulke grote kwalitatieve verschillen bestaan, dat van een automatische overgang van de ene naar de andere geen sprake kan zijn. Alleen voorzover de sectoren ongeveer equidistant zijn ten opzichte van het zwaartepunt van het nationale beleid kan de 'spill-over'-automatiek zich doen gelden, hetgeen een vanzelf-optredende verzwakking van

dit proces impliceert. Zo is bijv., uit een oogpunt van 'spill-over'-techniek, wel voorstelbaar de reeks: gemeenschappelijke markt — gelijke concurrentievoorwaarden — steun aan bepaalde industrieën — sociale begeleiding hiervan door herscholing van arbeiders via het Europees Sociaal Fonds, maar het is onwaarschijnlijk dat deze reeks zich verder zal uitstrekken tot andere terreinen van sociaal beleid, laat staan tot het loon- en inkomensbeleid. Want hier gaat het om categorieën van beleid, die door hun centrale ligging in het nationaal-economische bestel van kwalitatief andere aard zijn dan de genoemde. Het 'spill-over'-proces blijkt dan ook slechts een beperkte actieradius te hebben, onvoldoende om ons naar het beloofde politieke land te transporteren. Daarbij komt nog dat in de eerste stadia van de integratie, wanneer de aandacht hoofdzakelijk valt op de bevordering van het handelsverkeer met zijn tastbare voordelen, de steun van 'pressure groups' gemakkelijker zal worden verkregen en effectiever zal werken dan in latere stadia, wanneer de voor- en nadelen eerder van een diffuus en lange termijn-karakter zullen zijn.

Wat nu de derde context-vernauwende factor betreft, de natuurlijke ongelijkheid der Lid-Staten waarop de Commissie met haar voorstellen behendig inspeelt, deze is weliswaar voorlopig niet aan slijtage onderhevig, maar heeft wel degelijk ook een keerzijde. De voortgang der integratie kan nl. zelf ongelijkheden oproepen, die zodanig zijn, dat daaruit remmingen op het besluitvormingsproces voortvloeien. Indien de integratie leidt tot een duidelijke onevenwichtige verdeling van voor- en nadelen, zou de benadeelde Lid-Staat daaraan een argument kunnen ontleenen om zich tegen verdere context-vorming in dezelfde richting te verzetten. Om een voorbeeld te geven: een systeem van landbouwfinanciering, opgezet met inschakeling van een sterk Frans belang, kan tot een zodanig eenzijdig voordeel voor Frankrijk strekken dat zulks in de Bondsrepubliek Duitsland, als voornaamste contribuant, weerstand kan opwekken en het integratieproces op dit punt kan afremmen. Zelfs het vooruitzicht van precies deze onevenwichtigheid ten opzichte van het Verenigd Koninkrijk, dat bij een toepassing der huidige regels misschien wel 50% van de kosten van het gemeenschappelijk landbouwbeleid zou moeten dragen, lijkt het integratieproces reeds af te remmen voor het begonnen is. Een gelijksoortig voorbeeld zou ontleend kunnen worden aan het associatiebeleid van de EEG in het Middellandse-zeegebied en de Italiaanse weerstand daartegen. De vrees voor zulke onevenwichtige verdelingen van baten en lasten leidt, zoals bekend, tot de

filosofie van het 'juste retour', dat voor iedere besluitvorming fnuikend is. Het zal duidelijk zijn, dat deze 'negatieve dynamiek der ongelijkheid' een grotere verschijningskans heeft in latere stadia van de integratie dan in het begin.

Hiermede zijn enkele factoren aangeduid die een context-vernauwing tegengaan. De opsomming zou echter niet volledig zijn, indien niet de aandacht gevestigd werd op een factor van meer algemene aard, eigen aan het spel van de internationale politiek zelf. Een van de meest kenmerkende eigenschappen van het internationale milieu is wellicht het feit dat het voortdurend in beweging is — beweging die, gezien vanuit de afzonderlijke nationale staat, maar tot op zekere hoogte gewild, verwacht of beïnvloedbaar is. Bewegingen die de staat zelf wenst, zal men willen besturen en beheersen; andere bewegingen zal men willen tegengaan of men zal hen willen neutraliseren; in elk geval zal men willen verhinderen dat zij uit de hand lopen. Aan de buitenlandse politiek van nationale staten is dan ook een zekere stabiliserende, conserverende teneur niet vreemd, zonder dat men dit overigens zou mogen opvatten in die zin, dat het streven steeds op behoud van de status quo zou zijn gericht. Het streven is echter wel gericht op het in de hand houden van veranderingen, op 'controlled change'. Deze fundamentele teneur verdraagt zich in principe echter niet wel met een integratieproces dat, als de omstandigheden gunstig zouden zijn, een onbestemde reeks wijzigingen in het internationale milieu zou dienen te veroorzaken, culminerend in het ontstaan van een wezenlijk andere context. Dit proces is weliswaar zelf door de Lid-Staten in gang gezet en gewild, maar naarmate het stadium van de voorzienbare en vermoede gevolgen verder achter ons raakt, zal de in wezen stabiliserende, 'besturende' neiging van het buitenlands beleid der Lid-Staten zich meer doen gevoelen. Het tolereren van een perpetuum mobile zou in dit opzicht een onnatuurlijke zaak zijn. Men kan van Lid-Staten in hun dialoog met de Gemeenschappen na verloop van tijd verwachten, dat zij aan begrippen als terreinafbakening, definitie van verhoudingen, stabilisatie van invloeden weer gehoor zullen geven, tenzij en voorzoverre nieuwe, van buiten komende impulsen het proces der verandering een nieuwe impetus zouden geven.

Zo zien wij dus, dat zich langs de as context-vernauwing — context-verwijding een veelheid van processen afspeelt, die zeker niet alle in dezelfde richting werken. Integendeel, men wordt door een dergelijke

analyse gesterkt in het vermoeden dat de oorspronkelijke context-vernauwende impulsen zowel aan slijtage onderhevig zijn alsook in toenemende mate op tegengestelde krachten stuiten. Alvorens echter op de implicaties hiervan in te gaan, dienen wij nog de twee andere genoemde dimensies aan een onderzoek te onderwerpen.

De tweede dimensie in de verhouding Lid-Staten—Gemeenschappen betreft het endogene of exogene karakter van hun handelen. Endo-geen-bepaald handelen zal over het algemeen, vanuit het oogpunt van de onderhavige studie, geen commentaar behoeven, waarmee overigens niet gezegd wil zijn dat al zulk handelen per definitie constructief zou zijn. De grote problemen doen zich echter voor bij het exo-geen-bepaalde handelen.

De eerste opmerking, die in dit verband gemaakt moet worden is dat bij de oprichting der Gemeenschappen overwegingen op de voorgrond hebben gestaan die per definitie exo-geen moesten zijn: de wens de oude Duitse-Franse tegenstellingen te overbruggen; de wens een kader te scheppen waarin het herrijzend West-Duitsland veilig kon worden ingebed; de wens de Westelijke wereld politiek en economisch te versterken tegenover een werkelijke of vermeende dreiging uit het Oosten. Sinds die begintijd hebben diezelfde exogene overwegingen belangrijke stimulansen geleverd voor de vooruitgang der integratie, en zij doen dat nog, zij het wellicht in mindere mate. Ook minder verheven exogene impulsen kunnen zulk een positieve rol spelen, waarbij het onverschillig is of zij verband houden met overwegingen van binnenlandse of van buitenlandse politiek.

Wat hierbij meteen opvalt is dat deze begunstigende factoren, bezien vanuit het standpunt van de Gemeenschappen, een volstrekt willekeurig en onberekenbaar karakter dragen. Andere exogene factoren kunnen nl. met evenveel kracht een remmende werking uitoefenen, en de resultante van deze verschillende impulsen blijft, hoewel in hoge mate bepalend voor de ontwikkeling der Gemeenschappen, geheel buiten haar greep. Er treedt hier een speelbal-effect op, dat in beginsel voor de ontwikkelingsgang der Gemeenschappen even zegenrijk als fataal kan zijn.

Men behoeft waarlijk geen kenner van de Europese eenwording te zijn om te beseffen hoezeer exogene factoren in de afgelopen jaren de voortgang hebben belemmerd. Te denken valt met name aan het knagende vraagstuk van de toelating van het Verenigd Koninkrijk tot de Gemeenschappen, dat weer onderdeel is van het grotere vraag-

stuk van de uiteindelijke vormgeving van ons werelddeel en van zijn plaats in de wereld.

Dat over deze laatste punten nog de grootste onzekerheid bestaat — een onzekerheid die zich uit in talrijke en diepgaande meningsverschillen — is algemeen bekend. Het is in feite een teken van de kracht der positieve factoren dat de Gemeenschappen, bij zoveel ongewisheid omtrent haar uiteindelijke bestemming, nog de voortgang hebben kunnen maken die zij hebben gemaakt. De ondanks alles betrekkelijke stabiliteit van het internationale politieke klimaat in het afgelopen decennium heeft aan dit verschijnsel ongetwijfeld het zijne bijgedragen. Maar al mogen de Gemeenschappen in dit opzicht van geluk spreken, het verontrustende van het speelbal-effect blijft bestaan. Het bevat immers een element van onvermijdelijkheid. Het ligt nu eenmaal in de aard der dingen, dat een context, zoals de Europese Gemeenschap, van beperkte werkingsfeer en doelstelling, andere krachten buiten het eigen terrein aantreft aan welke werking hij zich niet kan onttrekken.

Voor de Lid-Staten die, in vergelijking met de beperkte context, een universele verantwoordelijkheid dragen, is het onvermijdelijk dat zij ook met factoren buiten de gegeven context rekening houden. Hun dat te verbieden zou zinloos zijn. Aan deze, voor de Gemeenschap potentieel gevaarlijke en in elk geval onberekenbare toestand kan slechts een einde komen, wanneer de context zelf een universele verantwoordelijkheid heeft verworven en de belangenbehartiging der Lid-Staten tot deelgebieden is teruggebracht.

Bezien wij tenslotte nog de derde dimensie der gebeurtenissen welke betrekking heeft op de aanmoedigende en absorberende tegenover de ontwijkende en afstotende interacties in de verhouding tussen Lid-Staten en Gemeenschap. In die verhouding is deze categorie wellicht kwantitatief de belangrijkste, wanneer wij de dagelijkse stroom der gebeurtenissen aan ons voorbij zien trekken. De onafgebroken aanpassing van de Lid-Staten aan de aanzwellende stroom van communautaire wetgeving is een omvangrijk proces dat in dit licht kan worden gezien. Maar uit een oogpunt van dynamiek der integratie is deze factor zeker van minder gewicht dan de eerder genoemde.

Het valt immers moeilijk in te zien hoe uit dit aanpassings- en afstotingsproces, deze reacties op de lopende integratiewerkzaamheden, zich afzonderlijke impulsen zouden kunnen losmaken, die een algemeen bevorderend of remmend effect zouden hebben. Daarvoor

speelt het proces zich af in een te technische, administratieve sfeer en worden de nationale belangen nog slechts te oppervlakkig beroerd. Langs deze derde dimensie valt dus slechts een gering krachtenspel te verwachten, tenzij er — maar hier doen zich inderdaad mogelijkheden voor — aansluiting gevonden zou kunnen worden bij bestaande politieke processen en krachtscentra op het nationale vlak. Wanneer die nationale politieke energieën ingeschakeld zouden worden, dan zou het integratieproces daaraan belangrijke impulsen (die overigens zeker niet steeds van positieve aard behoeven te zijn) kunnen ontleenen. Een voorproefje van wat het aanboren van zulke nationale energiebronnen zou kunnen betekenen werd geboden door de Franse verkiezingen in december 1965, ten tijde van de grote institutionele crisis, die spoedig daarna kon worden beëindigd.

In dit licht bezien is ook het streven van hen begrijpelijk, die pleiten voor rechtstreekse Europese verkiezingen en voor de vorming van Europese politieke partijen. Het zijn pogingen om in de verhouding Lid-Staten—Gemeenschap een levendigheid te brengen die daar tot dusverre nog aan ontbreekt, in de verwachting — een verwachting overigens, die bepaald niet kan berusten op een volstrekte zekerheid — dat aldus de voortgang van de Europese eenwording zal worden bevorderd.

Ik kom thans tot het slot van mijn beschouwingen. Indien de voorgaande analyse bij benadering juist is, dan valt daar, meen ik, een drietal conclusies uit te trekken.

De eerste conclusie is, dat het onwaarschijnlijk moet worden geacht dat de inwendige dynamiek der Gemeenschappen voldoende krachtig zal zijn om de lange afstand die ligt tussen het thans bereikte en het gestelde doel, te kunnen overbruggen. De spankracht is daartoe ontoereikend. Er zijn te veel slijtageverschijnselen en te veel andersgerichte krachten, welker werking zich onvermijdelijk meer en meer zal doen gevoelen, om te kunnen geloven dat de Europese eenwording blijvend kan drijven op eigen momentum. Vroeg of laat zal dat momentum onvoldoende blijken.

De tweede gevolgtrekking, nauw met de eerste verband houdende, is dat de toekomst der Gemeenschappen onder deze omstandigheden, meer dan ooit zal worden bepaald door het speelbal-effect der exogene krachten, waarbij men zowel moet denken aan ontwikkelingen op het vlak van de binnenlandse als van de buitenlandse politiek. Ieder oordeel op dit gebied is uitermate speculatief. Wie kan voorspellen

tot welke ontplooiing het Europese ideaal, deze 'distant talisman',¹ nog zal komen? 'By projecting the nation state onto the European scale and by flattering a sense of moral and cultural superiority *vis-à-vis* the two super-powers, it could exert considerable psychological influence on European public opinion and help the Europeans to adjust themselves to the painful process of unification. The romantic appeal of 'Independence' and 'Europeanness' combined is not a force to be underestimated',¹ aldus Alistair Buchan. En hoewel men het met hem eens kan zijn, moet ook opgemerkt worden dat er dan toch wel sprake is van een Europees enthousiasme van een totaal andere orde van grootte dan die welke wij vandaag kennen. En wat betreft de grote exogene factoren die stammen uit de buitenlandse politiek — indien men een voorspelling zou moeten wagen, dan zou ik, alweer mét Buchan in diens Europese projecties voor de jaren zeventig, geneigd zijn aan te nemen dat in de komende jaren geen wezenlijke verandering zal optreden in de situatie, waarin Europa zich thans bevindt ten opzichte van een vrij stabiel Amerikaans-Russisch machtsevenwicht. Het lijkt mij waarschijnlijk dat de ruimte die binnen dit evenwicht aan West-Europa gelaten is, ongeveer gelijk zal blijven, d.w.z. groot genoeg om de ontwikkeling van intra-Europese meningsverschillen mogelijk te maken, maar niet groot genoeg om aan de gedachte van een zelfstandige, onafhankelijke Europese politiek een andere dan theoretische waarde toe te kennen. Het is moeilijk in te zien hoe uit die situatie nieuwe exogene integratie-impulsen zullen kunnen ontstaan. En wat betreft de inschakeling van nationale politieke impulsen, op dat gebied tast men voornog volledig in het duister.

Er is nog een derde conclusie mogelijk, en wel deze, dat gereede twijfel dient te bestaan aan het evolutieve karakter van de Europese eenwording. Het is weinig waarschijnlijk dat dat doel bereikt kan worden door het geleidelijk afleggen van kleine etappes langs het pad dat wij tot dusverre reeds hebben bewandeld. Daarvoor zijn de gesignaleerde zwakheden en tegenkrachten te zeer verbonden met het feit dat de Gemeenschappen slechts een context vormen voor Lid-Staten, die te haren opzichte een centrumpositie innemen. De ommekeer van die toestand zal een bewust en zeer fundamenteel politiek ingrijpen vereisen, waarbij de positie van de Lid-Staten veel rechtstreeks zou moeten worden veranderd, d.w.z. veel hardhandiger zou

1. Alistair Buchan ed., *Europe's Futures, Europe's Choices, Models of Western Europe in the 1970s*, (Londen, 1969), p. 148.

moeten worden aangetast, dan bij de thans gebruikte methode wordt voorzien.¹ Een pijnloze weg naar de eenwording is er niet. De Gemeenschappen mogen de pre-figuratie zijn van onze toekomst, men moet er niet te vast op rekenen dat zij ook het voertuig zullen zijn, dat ons naar die toekomst zal brengen.

Het bovenstaande betekent zeker niet dat de huidige Gemeenschappen niet tot verdere groei en bloei in staat zouden zijn. Integendeel, op belangrijke deelgebieden is voortgang mogelijk en wenselijk. Maar zelfs een onverwacht gunstige ontwikkeling op zulke deelterreinen zou aan bovenstaande analyse, die de lange afstand tussen de huidige stand van zaken en de werkelijke politieke en economische eenwording in het oog vat, niets veranderen. Voor hen, die menen dat geen tijd meer te verliezen valt en wier nobel ongeduld door de impasses van de afgelopen jaren reeds tot het uiterste is beproefd, moet een dergelijke gevolgtrekking wel teleurstellend zijn. Mij komt het voor, dat bij de grote onzekerheden omtrent de rol die een verenigd Europa zou willen en kunnen spelen, bij de onbekendheid omtrent haar uiteindelijke vormgeving en haar wezenlijke politieke intenties, een langzamer tempo van ontwikkeling niet onwelkom is. Het *festina lente*, het haast-u-langzaam, lijkt mij onder deze omstandigheden geen kwaad richtsnoer.² Maar een dergelijk oordeel is, ik erken het, mede een zaak van persoonlijke intuïtie en temperament.

Aan het einde van mijn rede gekomen, wil ik allereerst dank betuigen aan degenen die ertoe hebben meegewerkt, dat H.M. de Koningin mijn benoeming tot bijzonder hoogleraar heeft willen bekrachtigen.

1. Zij, die misschien uit enkele voorgaande passages — overigens in dubbele zin ten onrechte — de conclusie zouden hebben willen trekken dat deze *oratio* er óók een is *pro domo suo*, waarbij aan een zeker huis te 's-Gravenhage gedacht zou kunnen worden, zullen na kennismaking van dit gedeelte, zo niet reeds eerder, hun mening wel willen herzien.

2. Men — en dat geldt ook voor schrijver dezes — overwege ook Alistair Buchan's opmerking: 'But the constant harping on the community method as the all-embracing panacea, and on the federal goal as Europe's eventual destiny has already begun to be counter-productive. It will only serve to increase the caution of the leaders of the major European powers, who will be reluctant to pledge their governments to open-ended commitments from which they could not withdraw; and it will provide. European civil servants with the pretext for claiming that such widely extended forms of supranationalism cannot reasonably be adopted in the near future and should, therefore, be left to the harmless imaginings of political theorists' (Op. cit., p. 159.)

Mijne Heren Curatoren en Bestuursleden van de Stichting Landbouwhogeschoolfonds,

Indien ik buitenstaander zou zijn, zou ik uw besluit om aan de Landbouwhogeschool een leerstoel te stichten voor de internationale betrekkingen en ontwikkelingen in ronde bewoordingen hebben willen toejuichen en bewonderen. De internationale politiek oefent zulk een ingrijpende invloed uit op al ons handelen en denken, dat geen opleiding zonder een beschouwing van die internationale aspecten, goede en kwade, geheel volledig kan zijn. Nu ik geen buitenstaander, maar betrokkene ben bij uw besluit, past het mij te volstaan met u mijn oprechte dank kenbaar te maken voor het vertrouwen dat u in mij heeft willen stellen en u de verzekering te geven dat ik mij van de plichten, die u op zo aangename wijze mij hebt opgelegd, zal kwijten met evenveel vreugde als toewijding.

Dames en Heren Hoogleraren, Lectoren en Docenten, en Leden van de Wetenschappelijke en Administratieve Staf,

Gelijk koning Knoet die volgens de legende de golven van de zee met zijn zwaard bestreed, zo verzet ik mij al reeds geruime tijd tegen die barse wetten der natuur, die voorschrijven dat een mens zich maar op één plaats tegelijk kan bevinden en dat een dag slechts 24 uren lang is. Ik vrees dat ik in die strijd tot dusverre nog opmerkelijk weinig vordering heb gemaakt en dat het mij tenslotte niet veel beter zal vergaan dan voornoemde vorst. Toch zal ik trachten mijn contacten met u te vermenigvuldigen en mij meer vertrouwd te maken met uw wereld, opdat mijn kennis van de Landbouwhogeschool en het universitaire onderwijs worde vergroot en mijn bescheiden functie in een zinvol verband kan worden geplaatst. Op uw steun en hulp zal ik meer dan eens een beroep moeten doen.

Dames en Heren Studenten,

Het zal voor u geen geheim zijn dat de internationale politiek een emotioneel zeer geladen onderwerp is. Ik zie daarin geen bezwaar, want als bij een zaak die zo zeer het leven van elk onzer raakt geen emoties te pas zouden mogen komen, waar dan wel? Dit emotionele

gehalte maakt overigens noch de studie, noch — het zij hier terzijde gezegd — het tenuitvoerleggen van het buitenlands beleid bijzonder gemakkelijk. Het maakt echter wel de materie die ik met u zal bestuderen tot een levende, ja soms zelfs aangrijpende zaak. Op die studie, waaraan ook u uw bijdrage zult willen leveren en waarvan wat mij betreft geen onderwerp en geen gezichtspunt bij voorbaat uitgesloten is, — mits men daarbij voor ogen houdt dat de buitenlandse politiek een hard bedrijf is, waar niets zo snel wordt afgestraft als het onderhouden van illusies — verheug ik mij.

Ik dank u voor uw aandacht.